

TIJDSCHRIFT

VOOR

2
18

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE.

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN.

ONDER REDACTIE

VAN

Dr. PH. S. VAN RONKEL.

DEEL XLVI.

BATAVIA.
ALBRECHT & Co.

's HAGE.
M. NIJHOFF

1903.

TORADJA'SCHE UILESPIEGEL-VERHALEN,

DOOR

Dr. N. ADRIANI.

In het Album door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in het eind van het vorige jaar aangeboden aan het Orientalisten-Congres te Hanoi, bespreekt Dr. G. A. J. HAZEU op bl. 26 eenige Javaansche Uilespiegel-verhalen en haalt daarbij ter vergelijking aan o. a. twee Toradja'sche vertellingen, waarvan ik in 1898 den korten inhoud heb medegedeeld in Deel XL van dit Tijdschrift, bl. 339 vlgg. Sedert heb ik nog andere Uilespiegel-verhalen in het Bare'e opgedaan, waarvan er één eenige trekken gemeen heeft met de Javaanschen Djakã Bodo of Dolog-verhalen. Ik zal hieronder den inhoud van dit verhaal weergeven en daarop nog dien van andere Toradja'sche Uilespiegel-verhalen laten volgen, om het materiaal ter vergelijking met de Uilespiegel-geschiedenissen in de verwante talen, voor zoover het in Midden-Celebes is te vinden, niet langer onder mij te houden dan noodig is. Eene tekst-uitgave met vertaling en aantekeningen hoop ik later te geven.

Vooraf ga een enkel woord over den naam van den Toradja'schen Uilespiegel. In het eerste verhaal dat ik zal mededeelen, heet hij *i Tingo* „De Domme”, een woord dat identisch is met Mad. *tingël* „doof” en Mak. *tongolo*’, id. Hiernaast heeft het Mak. van Saleier *bongolo*’, het Boeg. *bongo*’ in de bet. „dom, onnoozel”, waarvoor ’t Mak. weer *dongo*’ heeft. In ’t Mal. komen voor *dungu* „stompzinnig” en *bëngal* „hardhoorig”, het Bare'e naast *tengo*, ook *wongo*, dat zoowel „hardhoorig” als „onduigend, wederhoorig, onge-

hoorzaam" beduidt. Vgl. verder Sang *bengelë* „doof", Ton-temb. Bent. *wëngël*, Bis. *bongol*, Tag. *bingi* „doof" en „Oost-Indisch doof". Het Parigisch noemt zijn Uilespiegel *i Dojo*, welk woord waarschijnlijk identisch is met Jav. *dolog* „plomp, vadsig". 1) In 't Parigisch beteekent *nadojo* „lui, traag, dom", 2) Dr. HAZEU vergelijkt verder 't Mad. *kandhulok*, dat dus wel dezelfde beteekenis zal hebben.

Het verhaal van *i Tengo* „De Domme" luidt aldus: De Domme woonde samen met zijne ouders. Zijne moeder ried hem aan eene vrouw te zoeken en gehoorzaam ging hij er op uit. Hij moest, zeide zijne moeder, een stil meisje zoeken, niet een dat veel haren mond roerde (zooals de meeste Toradja'sche meisjes). Telkens als de Domme een meisje tegenkwam, vroeg hij haar ten huwelijk, maar hij kreeg zulke welsprekende antwoorden, dat hij besloot weg te gaan uit een landstreek waar de meisjes zoo bij de hand waren. Eindelijk kwam hij aan een huis waar men een pas gestorven jong meisje bewaakte. De Domme zette zich naast haar neer en sprak haar aan, maar zij zweeg steeds. Dat zou dus eene goede vrouw voor hem zijn, naar den raad zijner moeder. Hij wachtte nu totdat de wakende familieleden in slaap gevallen waren, nam het lijk op en droeg zijne zwijgende bruid naar huis. Hij legde haar neer in het slaapvertrekje zijner ouders en verzocht zijne moeder eens wat lekkers te koken, hij had nu eene stille, ingetogene vrouw gevonden, maar zij was nog wat verlegen en daarom zou hij maar eerst met haar afzonderlijk eten.

1) Het Javaansche Woordenboek van Vreede-Gunning geeft op *dolog* „jonge djati-boom" en fig. „plomp, vadsig". Uit het Parigische woord zou men opmaken dat de figuurlijk genoemde beteekenis de oorspronkelijke is, of dat men hier met twee klankgelijke woorden te doen heeft.

2) Ook 't Bar. bezit *madojo*, maar in de beteekenis „vlug, ijverig, werkzaam", dus juist het tegenovergestelde van Par. *nadojo*. Het is waarschijnlijk een ander woord, id. met Mal. *dëras*, Jav. *dërës* „snel, snelvlietend."

Hij stak haar de rijst in den openstaanden mond en verwonderde zich dat zij niet toehapte. Intusschen verspreidde zich de lijkvlucht al spoedig door het huis en daarom kwamen de ouders van den Domme eens naar de nieuwe schoondochter kijken. Zoodra zij gemerkt hadden dat hun domme zoon een lijk had meegebracht, bevalen zij hem met krachtige woorden het onmiddellijk te gaan begraven. De Domme deed het en maakte voor zich zelve de conclusie: als men stinkt is men dood.

Eenigen tijd daarna liet zijn vader een wind. Zoo, zeide de Domme, dus nu is u gestorven. Wel neen, jongen, 't is maar een wind. Neen, vader, ik weet wel beter, ik ga u begraven. Tegenstreven hielp niet, de Domme nam zijn vader op, droeg hem uit en begroef hem. Niet lang daarna liet ook zijne moeder een wind en de Domme nam ook haar op en begroef haar. Hij bleef nu eenige dagen alleen in huis, totdat ook hem een wind ontsnapte. Hij verklaarde nu zich zelf voor dood, dolf zich zijn eigen graf en begroef zich tot aan den hals. Toen het avond geworden was, kwamen er een paar dieven voorbij, die in een huis wilden gaan stelen. De Domme sprak hen aan, zij herkenden hem en groeven hem uit, waarop hij hen volgde. Spoedig bereikten zij twee huizen. Ga jij, Domme, in dat ééne huis, zoek iets uit dat zéér zwaar is en loop er mee heen, ge moet geen lichte dingen nemen. Goed, zeide de Domme, ging de trap op, het huis in en liep daar rond, alles oplichtende, maar niets vindende dat zwaar genoeg was. Eindelijk kwam hij aan de stookplaats en trachtte den houten rand daarvan op te lichten, maar dat ging niet, die zat stevig vast. Maar de Domme hield vol, zoo'n zwaar ding was juist wat hij hebben moest, maar hij maakte zooveel leven, dat de huisbewoners wakker werden, hem pakten en hem den volgenden dag doodhaken, daar hij geen familie van hen was. Zoo werd hij er voor gestraft dat hij zijne ouders had gedood en zoo was het dus ook niet voor niets dat hij zich een graf had gegraven.

Men ziet dat dit verhaal nagenoeg hetzelfde is, als het door Dr. HAZEU sub 4 en 5 verhaalde van Djakå Bodo. Zie bl. 28 en 29 van zijn „Contes Javanais”.

Bij de vermelding der streken die de Javanen van *Pak Bandjir* vertellen, haalt Dr. HAZEU den Toradja'schen *Bauya Pale* „Schorthand” (omdat hij zijne schaamdeelen steeds met de hand bedekte, in plaats van een schaamschort te dragen) aan. Ik bezit dit verhaal in twee nagenoeg gelijke lezingen, maar wensch hier terug te komen op mijne vroeger genite meening (aangeh. opstel, bl. 379) dat het verhaal van vreemden oorsprong zou zijn. Er is ten slotte geen reden om dit te vermoeden. De wijze waarop Schorthand de dieven van de kist met goud ontdekt, is vrij primitief. Hij laat zich een open hutje bouwen aan het pad waarlangs de sagoeëer-tappers tweemaal per dag gaan, zoodat hij geen gebrek aan sagoeëer heeft, want een verzoek om een weinig sagoeëer zal geen Toradja'sche tijfe-raar, die met zijn voorraad van den boom terugkomt, weigeren. Schorthand noodigt nu iederen voorbijgaanden dor-peling om bij hem boven te komen en een dronk te nemen. Ten slotte ziet hij twee lieden, die in elkaars gezelschap blijven. Hij roept ook hen aan, schenkt hun in, maakt zoodoende hunne tong los en ontlokt hun hun geheim. Deze trek in 't verhaal lijkt wel een weinig onnoozel, maar is toch volstrekt niet onwaarschijnlijk, want de Toradja is een slechte geheimen-bewaarder. Vrees is feitelijk het eenige wat hem in zwijgen of ontkennen doet volhouden. Kan men hem geheel op zijn gemak zetten, dan verklapt hij liever zijn geheim dan het te bewaren. Vooral als hij zich van schuld is bewust en met aplomb wordt aangesproken, zal hij door-gaans bekennen.

Van de To Poe'oe mBoto, die ten Z. van het Meer wonen, heb ik het verhaal gehoord van *Tolo Dongku*, die ook eenige Uilespiegel-streken uithaalt. Terwijl hij nog heel klein is, sterven zijne ouders, de lijken blijven onbegraven op den vloer liggen, want het kind woont met zijne ouders alleen.

Na eenigen tijd zijn de rotan-repen, waaraan zijne wieg is opgehangen, vergaan en valt hij met wieg en al op den vloer. Hij kruipt uit de wieg en stilt zijnen honger aan de borst zijner gestorvene moeder. Nu gaat hij het huis rond en vindt overal het een en ander dat eetbaar is, ontdekt zelfs den vuurslag van zijn vader en komt vanzelf op de gedachte om vuur te maken en te koken. Zoo brengt hij zich zelf groot. Later haalt hij eenige ondeugende streken uit. Zoo weet hij eene vrouw en hare zeven dochters over te halen hem ter wille te zijn, door haar elk een buffel te beloven, als hij zijn geheele scrotum bij haar naar binnen kan krijgen. Hoewel de moeder hare hulp verleent, gelukt de zaak noch bij de zeven meisjes, noch bij haar zelve. De buffels behoeven dus niet te worden gegeven en als na eenigen tijd moeder en dochters moeten bevallen, heeft haar man en vader maar werk om voor al die kinderen wiegen te maken, 't geen Tolo Dongkoe met boosaardig genoegen aanziet.

Hij weet zich later de dochter van een voornaam hoofd te verschaffen, door diens buffels te verbergen en ze later weer op te sporen. Dit haalt hem de vijandschap op den hals van een vorst aan gene zijde der zee, die gehoopt had het meisje tot vrouw te krijgen. Hij wil nu de knapheid van Tolo Dongkoe op de proef stellen en laat eene prauw hakken uit een boom, *uontje* genaamd. Wat het bovengedeelte van den boom is geweest, verft hij rood, het ondergedeelte zwart. Daarna steekt hij met vele volgelingen de zee over en landt bij het dorp waar Tolo Dongkoe bij zijne schoonouders woont. Men is daar niet weinig bevreesd, maar Tolo Dongkoe stelt allen gerust; hij zal wel uitvorschen wat de vorst van overzee komt doen. Hij kleedt zich met een ouden hoofddoek en een ouden schaamgordel, neemt een lange reep buffelhuid in de hand en gaat er quasi op uit om buffels op te vangen. Voorbij een buffelpoel gekomen, springt hij er in en komt er geheel beslijkt uit, zoodat hij onkenbaar is. Daarop loopt hij langs de land-

plaats der nieuw aangekomenen en vraagt onverschillig weg wat zij komen doen. Wij komen Tolo Dongkoe op de proef stellen; hij moet zeggen van welk hout deze prauw is en aan welk uiteinde de top, aan welk de voet van den boom is geweest. En wat is de oplossing? Het hout is *uontje*, het topeind is rood, het voeteind zwart geverfd. Nu, dat mag wel zoo zijn, antwoordt T. D. alsof het hem niet aangaat, maar spoedig keert hij terug, baadt en kleedt zich en als de gasten bovenkomen, ontvangt hij hen in alle staatsie en redt zich schitterend uit de hem voorgelegde moeilijkheid. De vorst van overzee trekt beschaamd af en T. D. geniet verder rustig zijn voorspoed.

Andere streken worden verteld van *Manindi Ala* of *Mariala*. Deze maakt een lekker kostje klaar en zet het eenigen zijner dorpsgenooten voor. Zij vragen wat het is en nu maakt hij hun wijs dat het de drek van zijn hond is. Hij verkoopt den hond duur en gaat heen; de dorpelingen laten den hond ter dege eten, vangen zijn drek op, koken hem en proeven er van. Het bedrog komt nu aan 't licht en men gaat den schuldige vangen. Op Toradja'sche wijze gaat dit met list. Men zegt hem dat het dorps hoofd is gestorven en spoort hem aan mede te helpen aan het hakken der doodkist. Als de kist klaar is, gaan eenigen er in liggen om te probeeren of zij groot genoeg is en noodigen *Mariala* uit om het ook eens te doen. Nauwelijks ligt hij er in of men zet het deksel er op en bindt het stevig vast, zoodat M. is gevangen. Men wil hem nu verdrinken, daar hij, als familielid, niet op eene andere wijze mag gedood worden, opdat zijn bloed niet ter aarde vloeie. Vooraf gaat men eten en terwijl M. in de kist ligt en luide zijn lot bejammert, op den zingenden klaagtoon die den Toradja's in zulke gevallen eigen is, komt een man voorbij, die hem vraagt wat er aan de hand is. M. maakt hem wijs, dat hij eene afspraak heeft met een meisje, dat hem eten zal brengen en verder bij hem blijven, zoodat de ander vraagt in zijne plaats te mogen zijn. M. laat hem nu de

kist openmaken en springt er uit; de ander gaat er in liggen, M. doet het deksel er op, bindt het stevig toe en maakt zich uit de voeten. Niet lang daarna komen de dorpsbewoners terug en verdrinken den stakkert die in de kist zat.

Mariala heeft zich intusschen verborgen en is tabak en pisangs gaan planten. Als zijne pisangs rijp zijn en zijn tabak gekorven en gedroogd, verdeelt hij ze in een aantal pakjes, steelt nog een varken, kookt het in bamboekokers en gaat met al deze lekkernijen naar het dorp, waar hij zich neerzet in de *lobo* (het groote dorphuis, vergaderplaats, vreemdelingen-verblijf, bewaarplaats der gesnelde koppen, plaats waar godsdienstige feesten worden gevierd). Spoedig komen eenige nieuwsgierigen kijken en aldra is het bekend dat M. is teruggekomen uit de Onderwereld, met eene massa lekkers, dat hij van gestorvene ouders, broeders en zusters heeft medegebracht, voor hunne verwanten op aarde. Allen die oudere of jongere bloedverwanten in de Onderwereld hebben, moeten het hunne maar komen halen. De genoodigden laten zich niet wachten en als ieder het zijne heeft, komt het verlangen naar de afgestorvenen bij de begiftigde lieden boven en wenschen zij ook den tocht naar de Onderwereld te maken. Mariala geeft den raad groote korven te vlechten, daarin zal hij de lieden laten zinken op de plek waar zij hem zelve hebben willen verdrinken. Het heele dorp wil ten slotte aan den tocht deelnemen, een aantal manden worden gevlochten en ten slotte blijft nog alleen M. over. In eene groote schuit roeit hij de lieden naar de plaats waar hij heet vroeger gezonken te zijn en gooit al de manden over boord, behalve één, waarin zich eenige jonge meisjes bevinden. Met deze keert hij terug naar het dorp, waar hij verder genoegelijk leeft.

Een andere vorm van dit verhaal is de vertelling van *Mobang ku-bangku*. De drager van dezen naam is een arme verwaarloosde slaaf, die onder den huisvloer zit en niet boven mag komen. Hij leeft van het aflikken der bladeren

waaruit de rijst wordt gegeten en die men na den maaltijd door den vloer laat vallen. Alles wat verder op die manier uit het huis wordt verwijderd, valt op of naast hem. Als de oogsttijd aanbreekt, gaan alle dorpelingen naar het veld, alleen de dochter van het hoofd, voor wie zulk werk te zwaar is, blijft achter en naait een baadje. Zij laat hare naald vallen en gelast Mobangkoe^s die op te rapen; hij klimt slechts ééne trede van de trap op en geeft haar de naald aan. Den volgenden dag gaat het evenzoo, maar M. klimt nu wat hooger op. Zoo gaat het iederen dag, totdat M. bij het meisje komt zitten. Zij verzoekt hem haar te luizen, zoodat zij nu geheel vertrouwelijk met elkaar zijn. Als het luizen is afgelopen en zij nog met het hoofd tegen hem aanleunt, raakt hij hare wenkbrauwen aan en vraagt: Hoe heeten die? — wenkbrauwen. — Wel, wel, wenkbrauwen! — Daarop raakt hij haren neus, mond, hare kin, enz. aan, verder hare borst, haren buik, hare navel en zoo verder. Bij het aanwijzen harer schaamdeelen doet hij verder vragen, die het meisje eene toestemming tot geslachtsgemeenschap ontlokken en den volgenden dag gaan zij zonder voorafsprak daarmee voort. Na eenigen tijd wordt het meisje zwanger en nu is het zaak uit te maken, wie de vader van het kind is. Na de bevalling laat het hoofd alle mannen in de *lolo* komen, ieder moet het kind een rijpe pisang voorhouden, die van zijn vader zal het aannemen. Het kind neemt echter van geen der mannen notitie. Ten slotte laat men Mobangkoe boven komen; hij is nog niet geheel de trap op, of het kind vliegt op hem af en noemt hem vader. De zaak is dus uitgemaakt en de doodstraf wordt over den schuldige uitgesproken. Men stopt hem in eene mand, maar laat hem eerst in de zon liggen, op het strand; den volgenden dag zal hij in zee geworpen worden. Daar komt een man aan, wiens beenen door oedeem zijn opgezwollen; hij ziet M. liggen en vraagt wat hij daar doet. Wel, zegt M., ik laat mijn oedeem genezen. Helpt dat, als men daarvoor in die mand in de zon ligt? Zeker, zie maar eens, mijne beenen

zijn geheel geslonken. Toe, laat mij ook eens probeeren. Het verzoek wordt gaarne toegestaan; M. laat den man met de gezwollen beenen in de mand kruipen en maakt dat hij weg komt. Verder verloopt het verhaal als boven.

Van het verhaal van *La'u*, waarvan ik in het reeds aangehaalde opstel (bl. 375 — 377) den inhoud heb medegedeeld, heb ik later eene nog uitvoeriger lezing opgedaan. Daarin wordt nog de volgende grap van La'oe verteld: Hij gaat met zijn vader naar het bosch om varkensvallen op te stellen. Zij vangen een aantal wilde zwijnen en rooken het vleesch dat zij niet opeten, La'oe zegt na eenige dagen dat hij zijne moeder, die in het dorp is achter gebleven, wat vleesch wil brengen, zijn vader blijft achter om op de rest te passen. In het dorp gekomen, vertelt hij zijne moeder, dat zijn vader in een der varkensvallen is geraakt en omgekomen, zoodat zij den weduwenrouw moet aannemen. Hij maakt haar een afgeschoten kamertje, waarin zij in onversierde foeja-kleeding plaats neemt, om er de eerste dagen van haren rouwtijd in door te brengen. Daarop gaat hij naar zijn vader, wien hij wijs maakt dat zijne moeder dood is. Voor zijn vader schiet hij nu ook een afzonderlijk hokje af, in de boschhut die zij bewonen. Zoo gaat hij telkens tusschen het dorp en de boschhut heen en weer, en als het lang genoeg geduurd heeft, zegt hij tot zijne moeder, dat hij een geschikten man heeft gevonden, die met haar trouwen wil en tot zijn vader, dat hij eene vrouw weet, met wie hij hem raadt te trouwen. Beiden stemmen in het huwelijk toe en La'oe zal alles in orde maken. Tegen den avond geleidt hij zijn vader naar het dorp, leidt hem zijn eigen huis binnen, brengt hem bij zijne eigene vrouw die zijn vader in het halfduister niet herkent en zegt tot haar: Moeder, wil voor ons drieën eten koken. Zij eten met elkaar, om het huwelijk met een huiselijk feestje in te wijden. Na het eten worden de slaapmatten gespreid en trekt La'oe zich quasi bescheiden terug; hij begeeft zich onder het huis, om plezier te hebben van zijne grap. Spoe-

dig herkent de man zijne vrouw en de vrouw haren man en beiden zijn niet weinig verstoord over gedrag van hun zoon, die hen eerst om elkaar heeft doen rouwen en hen nu weer met elkaar heeft doen trouwen.

De boven verhaalde Uilespiegel-streken worden wel eens door elkaar verteld, zoodat men kan zeggen dat de verschillende personen op wier naam zij staan, min of meer met elkaar geïdentificeerd worden.

Van de namen *Mariala*, *Mantindi Ala*, *Tolo Dongku*, *Mobongku bongku* en *La'u* weet ik geen voldoende verklaring te geven.

Mijn huidige voorraad Toradja'sche Uilespiegel-verhalen is hiermee uitgeput. Daar het mij vooreerst niet mogelijk zal zijn er meerdere op te doen, kwam het mij wenschelijk voor ze nu reeds voorloopig bekend te maken.

SONDER, MINAHASSA, Februari 1903.
